

ՅՈՐԴԱՆԵԱՆ

ԵՐՐՈՊԱՅԻ ՀՆԱԳՈՅՆ ԵՒ ՆՈՐԱԳՈՅՆ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԸ. ՀՈԼԱՆՏԱՅԻ Ս. ՀՈԳԻ, ՊԵԼՃԻՔԱՅԻ Ս. ՄԱՐԻԱՄ ՄԱԳԴԱՂԵՆԱՅԻ (Գիտ Արքեպիսկոպոս Նագգաշեանի Յիշատակին)

Ամսդերտամի Սուրբ Հոգի Եկեղեցին

Լուսահոգի Գիտ Արքեպիսկոպոս Նագգաշեանի վախճանման քառասունքին առիթով իր յիշատակին կ'ընծայեմ սոյն գրութիւնը, որ պատմական տեղիք կը բովանդակէ Եւրոպայի հայ գաղութի պատմութեան համար, ուր ան ծառայեց երկար տարիներ որպէս Հայրապետական Պատուիրակ Արեւմտեան Եւրոպայի եւ Առաջնորդ Փարիզի: Իր ջանքերով Ամսդերտամի եկեղեցին վերստին սեփականութիւնը եղաւ հայ համայնքին եւ նորագոյն եկեղեցին կանգնեցաւ Պրիւքսէլի մէջ:

Եւրոպայի հնագոյն Հայ Եկեղեցին Ամսդերտամի Սուրբ Հոգի եկեղեցին կը նըկատուի, որուն հիմնադրութեան թուականը 1713, Հոկտեմբեր 26 արձանագրուած է պատմական ստույգ տեղեկութիւններէն՝ գրուած Առաքել Սարուխանի «Հոլանդա՛ն եւ Հայեր» երկասիրութեան մէջ եւ հրատարակուած Վիեննայի Միթիթարեաններուն կողմէ 1926 թուին: Սկզբնական տուեալներու համաձայն առաջին հայ հոգեւորականը Մարկոս Քահանայ Աբրահամեանն է որ Հոլանտա եկած է, կառուցած եւ օծած առաջին հայ եկեղեցին 1715, Սեպտեմբեր 20-ին՝ հաւանութեամբ եւ հայրապետական կարգադրութեամբ Աստուածատուր Համադանցի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին (1715-1725): Աւելի կանուխ, Աղեքսանդր Ա. Զուղայեցի Կաթողիկոսի (1706-1714) կողմէ Ամսդերտամ հասած է էջմիածնի միաբան Յովակիմ Վարդապետը «որ աւելի քան մէկ տարի» միայն պաշտօնավարած է:

Եկեղեցին Առժամապէս Ծախուած

Սուրբ Հոգի Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին 160 տարի հոգեւոր ծառայութիւն մատուցանելէ ետք, հայ հաւատացեալներու նուազումին պատճառով 1874, Մարտ 9-ին ծախուած է Հոլանտական կրօնաւորութիւններու միաբանութեան, որոնք օգտագործած են զայն որպէս մանկապարտէզ եւ դպրոց: Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ նորոգ վախճանեալ Գիտ Արքեպիսկոպոս Նագգաշեանի հրապարակած պաշտօնական հաղորդագրութենէն կը տեղեկացուի որ իր տարած յատուկ բանակցութիւններէն ետք Սուրբ Հոգի եկեղեցին նոյն միաբանութենէն վերստին գնուած է հայ համայնքին կողմէ 1986, Նոյեմբեր 14-ին:

Գնման պաշտօնագիրը ստորագրած են Գիտ Արքեպիսկոպոս եւ Վահէ Գինեպանեան, տեղեկացնելով թէ «վերջին շուրջ 25 տարիներուն Հոլանտայի հայութիւնը աճած էր մնայուն բնակչութեամբ, եւ թէ նախկին Հայրապետական Պատուիրակն ու Փարիզի Առաջնորդ՝ հանգուցեալ Սերովբէ Արքեպիսկոպոս Մանուկեան, դիմումներ կատարած էր Ուրբեխի Կարտինալ Ուիլլյամսոն Արքեպիսկոպոսին եւ քաղաքապետութեան եկեղեցին ետ առնելու, սակայն առանց արդիւնք մը ստանալու»:

Եկեղեցին Վերստին Գնում

Հոլանտացի կրօնաւորութիւններու միաբանութիւնը երբ եկեղեցին ծախու դրաւ, տուաւ նաեւ նախապատուութիւնը հայ համայնքին, ու վերջինս շնորհիւ Գիւտ Սրբազանի, ամէն ճիգ ի գործ դնելով կրցաւ գնել զայն, «անմիջապէս գոյացնելով գինին մէկ երրորդը»: Գիւտ Արքեպիսկոպոս Սուրբ Հոգի Հայ Եկեղեցւոյ վերստացման լուրը հաղորդեց Մայր Աթոռ՝ Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, «որ գնահատելով իր հօտին նախանձախնդրութիւնը, նուիրեց գնման անհրաժեշտ գումարին յաւելեալ մէկ երրորդ բաժինը»: Իսկ վերջին մէկ երրորդն ալ նուիրուեցաւ ՀԲԸ Միութեան կողմէ: «Պատմական յուշարձան մը» նկատուած եկեղեցին, «լաւ եւ հաստատուն վիճակի մէջ է ըսուած, ուր նախկին բոլոր արձանագրութիւնները կը մնան ըստ առաջնոյն»:

Եկեղեցւոյ հանդիսաւոր օծումը Գիւտ Արքեպիսկոպոս կատարած է 1989, Նոյեմբեր 26-ին, երբ արդէն յաջորդելով 1984, Փետրուարին վախճանեալ Սերովբէ Արքեպիսկոպոսին, Նորին Սրբութիւն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին կողմէ նշանակուած էր Հայրապետական Պատուիրակ Արեւմտեան Եւրոպայի: Այդ առիթով Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Հայրապետ իր 1989, Նոյեմբեր 14 թուակիր «Օրհնութեան Գիրը» ուղարկած էր «անհուն ուրախութեամբ ողջունելով վերաբացումն ու օծումը Ամսթերտամի հայոց պատմական եկեղեցիին՝ յանուն Սուրբ Հոգւոյն»:

Ալմելոյի Հայ Համայնքը

Հոլանտացի մայրաքաղաքէն 90 մղոն հեռաւորութեամբ գտնուող Ալմելօ քաղաքը հայեր սկսան գաղթել Թուրքիայէն ու Հայաստանէն Սերովբէ Արքեպիսկոպոսի Հայրապետական Պատուիրակութեան շրջանին: Իր կարգադրութեամբ շուտով մնայուն հոգեւոր հովիւ մը նշանակուեցաւ: Երուսաղէմի երիտասարդ միաբաններէն Մանուէլ Վարդապետ Երկաթեան 1980 թուականին Հոլանտա ժամանեց: Ալմելօ քաղաքին մէջ հայեր սկսած էին հաստատուիլ 1976 թուականէն, եւ մինչեւ 1980 մօտ 300 հայ ընտանիքներ Թուրքիոյ ներքին գաւառներէն հեռանալով եկած ու բնակութիւն հաստատած էին: Առաջին հոգեւոր հովիւը եղած է Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց միաբաններէն Տ. Նուրհան Վրդ. Մանուկեան՝ 1980-1982 թուականներուն: ՀԲԸ Միութեան Կեդրոնական Վարչութիւնը Հոլանտացի բարեսիրական եւ կրօնական կազմակերպութիւններու հետ գաղթական հայերուն բնակարան եւ գործ հայթայթեց, քաղաքին արժէքաւոր մէկ թաղին մէջ շէնք մըն ալ գնելով, ուր եկեղեցական արարողութիւններ ալ կատարուեցան:

Մինչ այդ 1985 թուին, երբ նախորդ տարին վախճանած էր Սերովբէ Արքեպիսկոպոս Մանուկեան ու իրեն յաջորդած Գիւտ Արքեպիսկոպոս, Ալմելոյի հայ համայնքը ինքնաբաւ դառնալով իր հայկական սեփական եկեղեցին կառուցեց երբ հայերու թիւը բազմապատկուած էր քաղաքին մէջ համայնքի մնայուն հոգեւոր հովիւ Մանուէլ Վարդապետ Երկաթեանի գլխաւորութեամբ: Մինչդեռ հոգեւոր հովիւի նշանակումէն առաջ յաճախ հայ եպիսկոպոսներ այցի երթալով Ալմելոյի համայնքը խանդավառ եւ գործօն կը պահէին, Ամսթերտամի եկեղեցին կը մնար ուղղակի Փարիզի հովանաւորութեան տակ, ինչպէս նաեւ Պելճիքայի Սուրբ Մարիամ Մագդաղենացի եկեղեցին:

Պելճիքայի Հայ Եկեղեցին

Եւրոպայի նորագոյն հայ եկեղեցին եղաւ Պրիւքսէլի եկեղեցին: Պելճիքայի, յատկապէս Պրիւքսէլի մէջ ապրող հայութիւնը միշտ ենթակայ մնաց Փարիզի առաջնորդութեան, ուրկէ հոգեւորականներ կ'այցելէին պատահական առիթներով պատարագելու եւ կամ խորհուրդներ մատակարարելու: Հոն գործօն դիրքի վրայ կը մնային թէ՛ Գաղութային Վարչութիւնը, եւ թէ՛ Եկեղեցւոյ Շինութեան Վարչութիւնը: Զոյգ վար-

շուրթիները եկեղեցու շինութեան համար մայրաքաղաքի Քինդերմանս փողոցին վերայ յարմար կալուած մը գնելէ եւ նախապատրաստական աշխատանքներ կատարելէ ետք, իրենց տեղեկագիրը կը ներկայացնէին Փարիզի Առաջնորդ Գիւտ Արքեպիսկոպոս Նազգաշեանին՝ ստանալով իր հաւանութիւնն ու հովանաւորութիւնը:

Գիւտ Սրբազան իսկոյն կը տեղեկացնէր Մայր Աթոռ՝ Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, որուն արտօնութեամբ 1987, Նոյեմբեր 16-ին կը կատարէր եկեղեցու հիմնարկէքը՝ մասնակցութեամբ Լիոնէն Դաւիթ Եպիսկոպոս Սահակեանի եւ Գանատայէն Վազգէն Եպիսկոպոս Քէշիշեանի: Ներկայ կ'ըլլար նաեւ ազգային բարերար Տիար Ալեք Մանուկեան: Հիմնարկէքին ներկայ էին նաեւ Պելճիքայի թագաւորական պալատի ներկայացուցիչները:

Եկեղեցու Օծումը

Երեք տարի ետք, երբ արդէն նոր եկեղեցին կառուցուած էր, օծման համար Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս 1990, Մայիս 3-ին յատկապէս Պրիւքսէլ կը ժամանէր, իր հետ ունենալով Կիլիկիոյ Տ. Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը: Վազգէն Հայրապետ Փարիզ հասնելով կը դիմաւորուէր Գիւտ Արքեպիսկոպոս Նազգաշեանի, Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեանի եւ հայ հոգեւորականութեան կողմէ: Նոյն օրը Հայրապետը նորաշէն եկեղեցին կ'առաջնորդուէր, որ «դրսից նմանում է Աղթամարի Ս. Խաչ եկեղեցուն, իսկ ներսից ունի արդիական լուծում»: Եկեղեցու ճարտարապետն է Հայկ Մարտիկեան:

Կիրակի Մայիս 6-ին տեղի կ'ունենար Ս. Մարիամ Մագդաղենացի Հայաստանեայց Եկեղեցու օծումը՝ ձեռամբ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին եւ մասնակցութեամբ Գարեգին Բ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին: Մինչ Հայրապետը կ'օծէր աւագ սեղանը, Եպիսկոպոսներ կ'օծէին եկեղեցու 16 սիւնները: Պատարագը կը մատուցանէր Գիւտ Արքեպիսկոպոս: Վազգէն Հայրապետի քարոզէն առաջ կը կարդացուէր Հայրապետական Կոնդակը՝ ուղղուած Պելճիքայի Պոտուէն Ա. Թագաւորին, ուր յանուն հայ ժողովուրդին երախտագիտութիւն կը յայտնէր «որ Զեռ պետական իշխանութեանց բարի կամեցողութեամբ հնարաւոր դարձաւ եւ որուն կանոնական օծումը մեր ձեռքով կատարելու գոհումակութիւնը ունեցանք»: Նոյն երեկոյեան պաշտօնական ճաշկերոյթի ընթացքին Վազգէն Հայրապետ իր բարձր գնահատանքը կը յայտնէր ներկայ պետական անձանց եւ եկեղեցական ներկայացուցիչներուն: Պետական այցելութիւններ տալէ ետք Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը Մայիս 9-ին Փարիզի վրայով կը վերադառնար Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին:

Ի յիշատակ Գիւտ Արքեպիսկոպոս Նազգաշեանի այստեղ կ'արձանագրենք իր աննկուն կամքն ու յարատեւ աշխատանքը Եւրոպայի հնագոյն եւ նորագոյն հայ եկեղեցիներուն իսկական հովանաւորն ըլլալու պատիւը եւ մանաւանդ անոնց գործնական նուիրեալ հոգեւորական հանգիստանալը:

ԴՈԿՏ. ԶԱԽԷՆ ԱԻ. ՔՇՆՅ. ԱՐՁՈՒՄԱՆԵԱՆ